

GUNNEL ENGWALL

HÖGTIDSSAMMANKOMST 2013

Ärade medaljörer, pristagare, representanter för donatorer och systerakademier, akademiledamöter och övriga gäster! Varmt välkomna till 2013 års högtidssammankomst i Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien!

På framsidan av den inbjudan ni har fått till dagens sammankomst finns överst ett emblem. Det påminner oss om att det är 260 år sedan vår akademi grundades av drottning Lovisa Ulrika. Emblemet pekar på två viktiga uppgifter för Akademien under den första epoken: att anordna tävlingar och att dela ut priser. Detta illustreras av ett bord med tre lagerkransar. Inskriften lyder, om jag läser ut förkortningarna, ”certamen literar[um] constitut[um]” och kan översättas med ”tävlan i litterär bildning inrättad”. Årtalet 1753 anges med romerska siffror på den nedre delen av medaljen.

Akademien har emellertid inte bara detta emblem utan också ett annat som vi använder mer allmänt i dag. Det tillkom inte under Lovisa Ulrikas tid utan 33 år senare då sonen Gustav III var regent. Den 21 mars 1786 meddelade kungen i ett av sina många brev på franska att han önskade skapa medaljer för Vitterhetsakademien med moderns och den egna bröstbilden på ena sidan och emblem för olika ändamål på den andra. Gustav III syftade av allt att döma på de porträttbilder som fortfarande finns på åtsidan av flera av Akademiens medaljer. Emblemen på framsidan kom sedan att variera, precis som kungen föreskrivit. För Akademiens jetong valdes en symbol med strålar som belyser ett solur. Dessa symboler återger vi även i dag på diplom och trycksaker, där vi också har med den ursprungliga inskriften: ”lucis metitur progressibus”, eller läst som en del av en hexameter, ”lúcis métitúr progréssibus” med ett tillägg för att komplettera hexameterraden av till exempel orden ”omnia sémper”.

Inskriften, som kan betecknas som Akademiens valspråk, är inte helt lätt att tolka. Beroende på hur vi uppfattar verbformen skulle vi kunna översätta det med orden: ”det [dvs. soluret] mäter genom ljusets framsteg”, eller kanske hellre ”den [tiden] mäts genom solens fortskridande”. Att valspråket är svårt att översätta, beror på att det varken finns något utsatt subjekt eller ackusativobjekt och därför att verbet kan användas på olika sätt. Enligt de äldsta dokumenten ska tolkningen av de tre latinska orden vara att Akademiens avsikt är att mäta sin tid med den upplysning hon sprider. Men de har tolkats på flera andra sätt och vi har även fått påpekanden om att valspråket skulle innehålla en grammatiskt felaktig form. Jag menar dock att det ska till mycket starka skäl för att ändra någon av formerna i vårt valspråk, som har haft denna lydelse ända sedan medaljen präglades. Vi får i stället acceptera att det fortfarande är svårtytt.

Mitt resonemang kring Akademiens valspråk ger upphov till flera andra frågor. Man kan undra varför ett så komplext valspråk valdes för vår akademi, när Svenska Akademien samtidigt fick sitt korta, koncisa valspråk som dessutom är på svenska: ”Snille och smak”! Även vår Akademi har andra sentenser från samma tid som är betydligt mer lättolkade än den valda. På fransidan av den antikvariska medaljen, till exempel, ser vi Forskningen återgiven som en ung kvinna med en skriftrulle i handen. Framför henne halvligger den besegrade Tiden, framställd som en äldre man. Inskriften på medaljen lyder: ”Scientia victrix”, och utan större svårighet kan detta översättas med ”Den segerrika vetenskapen”.

När det gäller Akademiens valspråk har alltså inte alla pusselbitar ännu fallit på plats. Av våra annaler framgår det inte när och hur det har tillkommit eller om det fanns någon förebild. Det mest troliga, enligt de källor jag konsulterat, är att inte bara medaljen utan även inskriften skapades i samband med Akademiens återupprättande 1786. En av upphovsmännen – de arbetade ofta i grupp – skulle kunna vara Gudmund Jöran Adlerbeth, Akademiens dåvarande sekreterare, som ägnade sig åt inskrifter vid denna tid.

Varför har jag då här tagit upp ett så krångligt problem, där vi inte vet hur det förhåller sig och inte ens är helt överens? Jo, därför att jag hoppas att ha kunnat ge en glimt av hur spännande och fascinerande kultur- och språkforskning kan vara. Diskussionen bör också ha visat att det behövs goda kunskaper, inte bara i latin utan också om den tid då valspråket präglades, för att alls förstå de tre enkla latinska orden. Även med sådana kunskaper måste man vara beredd att ifrågasätta sin tolkning och att söka vidare. Det är just ett sådant sökande som jag förhoppningsvis har initierat. Här närvarande finns ju både kultur- och språkforskare, till och med en lärare i latin, som skulle kunna börja fundera över detta problem och som en dag skulle kunna få fram ett dokument, eller annat bevis, som övertygande visar oss hur valspråket ska tolkas och vem som skapade det.

Om det således behövs gedigna kunskaper för att förstå äldre tider, deras språk och kulturer, gäller detta naturligtvis även då vi ska tyda dagens händelser. Tyvärr måste detta påpekas ständigt. Om det funnes en allmän acceptans för nödvändigheten för denna typ av kunskaper, skulle inte det ena viktiga språkämnet efter det andra läggas ner vid våra universitet med motiveringen att studier i främmande språk och kulturer inte är lönsamma.

Att Vitterhetsakademien ägnar sig åt språk- och kulturstudier och bekymrar sig över deras tillstånd ligger inom hennes uppgifter. De fanns med i Akademiens första stadgar, där ändamålsparagraferna förutom historia och antikviteter tar upp Svenska språket, samt ”latin och Fransöska”, latinet betecknades som ”högst nödvändigt” och Fransöska som ”oumgängligt”. Även i dag har Akademien uppdrag att ägna sig åt språk och allmänna kulturyttringar. Det framgår inte minst av bredden i våra publikationer som till exempel omfattar editioner av äldre texter och diskussioner om aktuella samhällsfrågor.

Flera bidrag i våra olika volymer studerar också översättningsproblem ur olika aspekter. Redan diskussionen om vårt valspråks tre ord visade att

översättning inte är en trivial sysselsättning. Vi får därför glädja oss över att vi i vårt land har så många goda översättare som hjälper oss att förstå och tolka verk som är skrivna på andra språk än svenska. Men nu kan någon ställa frågan: Kommer det verkligen att behövas översättare i framtiden, när de maskinella översättningsprogrammen blir alltmer sofistikerade? De flesta av oss har provat de program som redan i dag finns på nätet. Samtidigt som vi har skrattat åt resultaten, har vi ofta blivit imponerade. Vi kan utan tvekan få hjälp av programmen då vi ska skriva eller förstå enklare texter.

Automatisk översättning av talat språk är en ännu större utmaning; bara för ett par veckor sedan kom nyheten om en applikation till mobiltelefoner som direkt översätter tal på ett språk till ett annat. Ringde man från Japan till USA, påstods det, skulle det som sades på japanska i ena änden komma ut på engelska i den andra. Detta är en fascinerande utveckling som till och med kan få oss att fråga om man över huvud behöver traggla med främmande språk längre.

Tänker vi lite längre, inser vi att svaren på de två frågorna blir: Ja. Vi behöver översättare, som hjälper oss att få fram texternas djupare mening. Och även om vi som språkanvändare blir imponerade av den simultana maskinöversättningen av talat språk, kan den naturligtvis inte ersätta de egna språk- och kulturkunskaperna. Vi behöver språkforskare som hjälper oss att förstå de grundläggande mekanismerna för mänskligt tal. De behövs också för att utveckla tekniker som gör språkinläring enklare, och som även kan fylla andra behov som till exempel att stödja hörselskadade. Vi behöver över huvud taget människor som ägnar sig åt såväl vår egen som andras kultur.

Det är därför en glädje och en förmån för Akademien att kunna dela ut medaljer och priser för insatser inom dessa områden. Vi belönar i dag stort engagemang i bevarandet av vårt maritima och lantliga kulturarv. Dessutom uppmärksammar vi utomordentliga lärarinsatser och framstående vetenskapliga bedrifter. Dessa visar på livaktigheten i den nuvarande humanistiska och

samhällsvetenskapliga forskningen. Genom sina generösa donatorer kan Akademien ge denna forskning möjlighet att bli än mer livaktig.

För att återknyta till min inledande diskussion om Akademiens valspråk, konstaterar jag nu att jag har mätt ut min tid. Jag hoppas också att jag med mina ord har kunnat få fram åtminstone en idé om den upplysning som Akademien sprider.

Därmed ber jag att ånyo få hälsa alla varmt välkomna till denna årshögtid och lämnar nu över platsen i talarstolen till ständige sekreteraren herr Norberg.